

LBRIS

We know
books

TEODOR BACONSCHI

LEGĂTURA DE CHEI

O mărturie diplomatică
în dialog cu Armand Goșu

Ediție revăzută și adăugită

Spandugino

Cuprins

Însemnare preliminară	7
Experiențe diplomatice sub semnul dialogului teologic-politic	9
Vectorii unor proiecte de politică externă: priorități, standarde, șantiere diplomatice.	24
Ministerul Român de Externe – arhitectura instituțională și necesitatea reformei aparatului diplomatic	41
Arena politică românească, între disensiuni și o nouă construcție democratică	53
Roadele unei activități diplomatice intense	68
Radiografia relațiilor și parteneriatelor strategice regionale.	77
Începutul procesului de europenizare a Republicii Moldova și criza transnistreană	77
Resetarea relației diplomatice dintre România și Ucraina.	86
Susținerea parcursului european al Serbiei.	93
Edificarea parteneriatului strategic cu Turcia	99
Echilibrul geopolitic în Caucazul de Sud și regiunea Mării Caspice	107
Rusia – cronica unor relații bilaterale complicate	110
Politica României față de lumea arabă	123
O nouă ecuație a securității economice macro-regionale	138
Locul României în proiectul comunitar european	146
Contextul unei integrări minate de instabilitate politică internă.	146

Valorile construcției europene	151
România anului 2012 – un examen de maturitate ratat.	157
Cheia franceză – criza majoră a unor proiecte bilaterale	165
Relațiile româno-germane sau politica pașilor pierduți	178
Dosare diplomatice europene	190
Obstrucționismul Olandei în privința aderării României la spațiul Schengen	190
România – Italia, o conclucrare dinamică	192
Parteneriatul Estic și vocile respectabile ale diplomației europene	197
Un model de rafinament diplomatic	200
Statele Unite ale Americii – hegemonie și relevanță globală.	203
Consolidarea relațiilor diplomatice româno-americeane	203
Mutații geostrategice în actualul context internațional.	213
Diplomația românească și complexul Meșterului Manole.	219

DUPĂ ZECE ANI

Proiectul de integrare europeană a Ucrainei și Republicii Moldova: context, sincope, paradoxuri.	229
Eroismul ucrainean și reacția Occidentului la agresiunea Rusiei.	238
„Trăim un deceniu cu bătaie lungă pentru întreaga lume liberă”	247
Dosarul aderării la spațiul Schengen și consecințele inerției politice interne	260
Jocuri politice și electorale cu geometrie variabilă	274
<i>Establishment</i> democratic pilotat de serviciile secrete	287
Scenarii posibile și pericolul erodării democrației	301

Experiențe diplomatice sub semnul dialogului teologico-politic

— *Cum s-a petrecut numirea dumneavoastră în funcția de ministru de Externe? Era o nominalizare dorită și așteptată?*

— Parcursul meu diplomatic a fost organic, adică bazat mai curând pe acumulări graduale decât pe salturi. Am început această carieră în 1997, când Convenția Democrată Română (CDR) căuta, prin Adrian Severin, care sosise la cârma Externelor, figuri proaspete. Totodată, sunt providențialist, adică sigur că Dumnezeu ne indică, prin oameni aleși sau prin diferite semne, pe ce drum putem să ne construim ca persoane libere.

În diplomația românească, am condus succesiv o misiune mică și atipică, precum cea de la Sfântul Scaun, apoi alta de mărime medie – la Lisabona – și, în sfârșit, una de „top 5”, ca ambasadur al României la Paris. Între timp, am lucrat și în Centrala ministerului, ca director general și, mai apoi, ca secretar de stat pentru Afaceri Globale. Un an și ceva, am fost consilier prezidențial pentru probleme de politică internă... Din toate aceste răspunderi, am extras zestrea unei experiențe profesionale de maximă diversitate. Am gestionat aproape toate

problematicile, inclusiv multilaterale. Și am fost pus în mii de situații practice, de contact, reprezentare sau analiză a situației internaționale.

Numirea mea ca ministru de Externe s-a produs după alegerile prezidențiale din 2009. Ea s-a bazat pe încrederea profesională și umană pe care mi-a acordat-o președintele Traian Băsescu. Ca diplomat, am lucrat, indirect, și cu ceilalți doi șefi ai statului român (Emil Constantinescu și Ion Iliescu, la al doilea mandat). Dar cea mai puternică interacțiune s-a produs în relația cu actualul președinte. Înainte de a fi un rezultat al cronologiei politice, este un fapt de viață.

Mă întrebați dacă așteptam sau doream o asemenea nominalizare. Răspunsul e, simultan, pozitiv și negativ. Pozitiv, pentru că nu mi-a fost teamă niciodată de asumarea unei responsabilități în serviciul României. Negativ, pentru că nu am făcut niciun demers special pentru obținerea acestei poziții. Întreaga mea carieră a fost *on call*: mi s-a părut că nu am ce căuta acolo unde nu sunt chemat și că nu are sens să te propui singur într-o anumită funcție publică. Dacă ești cu adevărat necesar, vei primi măcar un telefon...

— *Mărturisesc că cele mai stranii comentarii pe care le-am citit în decembrie 2009, la numirea dumneavoastră, se refereau la nume, mai precis la rezonanța străină, slavă, a numelui. De unde provine familia dumneavoastră, care este originea numelui?*

— Numele este un dat, nu o alegere, însă, la noi, tot ce nu se termină în „-escu” provoacă tulburări de identitate. Registrul onomastic ne oferă variațiuni infinite, de la Ion Ionescu până

la... Verginel Gireadă. În actele oficiale, grafia patronimului este fonetică („Baconschi”). Tatăl meu și-a semnat operele literare sub grafia „Baconsky”, așa că și eu, publicându-mi cărțile, am preluat această variantă încă și mai șocant „cosmopolită”. Nu vreau să mă întind pe chestiunea purității etnice: oricare om educat știe că România Mare este o creație recentă, că Mihai Viteazul nu unea „români”, ci principate feudale, că Eminovici, Caragiale și chiar Corneliu... Zelinschi au fost stâlpi – sau critici – ai naționalismului etc. O majoritate de români au sânge din alte zări (greci, turci, evrei, ruși, ruteni, unguri, sârbi, bulgari – ca să nu mai pomenim de aportul scitic, peceneg, cuman etc.). Mă tem că această evoluție post-adamică definește toate „neamurile” pământului, incluzând poporul ales... Puritatea etnică (premisă a purificărilor etnice) este doar un mit necesar în construcția națiunilor moderne: o „invenție” a secolului al XIX-lea.

Fapt este că familia Baconschi descinde din acea mică nobilime moldovenească și a dat, până la scriitorul care a fost tatăl meu, multe generații de preoți ortodocși din nordul Bucovinei și Basarabia. Știu de la bunicul meu, dar n-am avut vreme să verific aceasta în arhive, că patronimul originar era „Zimbreanu”. Totuși, la 1829, se naștea străbunicul meu Ioan, fiul preotului... Teodor Baconschi, care avea să fie, la rândul său, preot (prin 1880, slujea încă la Biserica Sfânta Treime din Chișinău). Se va fi produs o slavizare a numelui, în condițiile refugierii, pentru o vreme, a familiei în Polonia, probabil prin secolul al XVII-lea. Bunica paternă provenea dintr-o familie basarabească – Marian. Ea făcuse primii ani de Medicină, abandonând însă studiile după nașterea primului băiat. L-am cunoscut și pe fratele

bunicii, „unchiul Jorj”, care fusese, parcă, directorul unei bănci prin anii interbelici. O stirpe liberă, pornită din mazilii lui Ștefan cel Mare și ajunsă sub ocupație sovietică: în 1941, au fost nevoiți să se mute în fostul Regat, bunicul meu devenind preot la biserici din Vâlcea. Oricum, sunt mândru de acest patrimoniu „intangibil”: port un nume renumit prin munca onestă și creativitatea mai multor generații. Un nume de familie care a contribuit – alături de atâtea alte familii vrednice – la definirea României moderne.

— *Practic, întreaga dumneavoastră formare intelectuală s-a consumat în anii lui Ceaușescu. Existau un fel de oaze de excelență, în București și în alte câteva centre din țară, în care se studiau limbi străine, se citeau cărțile importante din cultura mare, în care s-au șlefuit câteva personalități relevante, ce au strălucit după 1990. Care a fost experiența formării dumneavoastră intelectuale?*

— Tatăl meu a murit la numai 52 de ani, sub ruinele produse de cutremurul din 4 martie 1977, în blocul unde s-a prăpădit și Toma Caragiu. Aveam 14 ani. Moștenindu-i biblioteca, i-am și citit-o, până la vârsta de 20 de ani. Acei ani ai comunismului îți lăseau timp. Dar grosul educației era unul autodidactic. Nu puteai înghiți propaganda aberantă făcută prin școala publică sau prin media. Ca bucureștean, mi-am făcut legături în zone sociale apropiate. Toată adolescența, am frecventat prieteni mai mari decât mine, studenți pe la Filologie, Filosofie etc. Citeam cu patimă, cumpăram cărți de la anticarul clandestin Radu Sterescu, discutam idei, trăiam pentru ele: era vremea când ideile funcționau și ca instrument de seducție! Așa am parcurs

titlurile mari din culturile europene majore. Făceam fișe, sublinieri, adnotări, extrăgeam citate: diverse nuclee de tineri inteligenți practica o similară și jubilatorie asceză în toată România comunistă. Am început, desigur, și să scriu. Epigonic la început, chiar și poezie dezabuzat-conceptualistă... Apoi, mici eseuri. După ce am intrat la Teologie, am explorat patristica răsăriteană, științele biblice și istorice, dar și filosofia religiei sau misticii apuseni. Iar la Paris, patru ani și jumătate, în alte șapte biblioteci, am lucrat la teza de doctorat, mutând accentul pe antropologia faptului religios și istoria comparată a religiilor. Nu-mi vine să cred, azi, că am fost cândva capabil să citesc și să traduc texte din greaca veche – dar nu mă provocați, pentru că avem altele de discutat aici...

— *Înainte de a rememora cariera dumneavoastră în MAE, aș vrea să-mi spuneți de la ce școală diplomatică vă revendicați?*

— În epoca postmodernă, granița dintre poziționările clasice – realism vs idealism – s-a estompat. Sunt wilsonian, ca om de formație umanistă. Sunt realist, ca om de dreapta. Consider că decizia de politică externă este rezultanta unei analize pornite dintr-o antropologie istorică pesimistă, dar, în același timp, reiese și din încrederea în raționalitatea ultimă a fiecărui actor. Nu cred că forța unui stat se reduce la proiecția acesteia în termeni de *hard power*. Există și puterea persuasiunii, jocul de sumă nulă, exploatarea promptă a unor circumstanțe schimbătoare. State medii, precum este România, pot câștiga puncte și fără arsenalul de avioane F-16 al Arabiei Saudite. Și fără petrol. Sau fără fonduri de investiții miliardare. Contează enorm

postura ta geopolitică, inteligența de a ți-o fructifica și tenacitatea de a invoca principiile, chiar și atunci când prevalează dreptul forței sau calculul cinic. Orice stat poate folosi relativa codificare a dreptului internațional ca trambulină a propriilor interese: cei mai mari au și ei obligația de a salva aparențele... chiar dacă numai până la un punct.

Am învățat cum se poate câștiga influență numai prin *soft power* la Vatican. Sfântul Scaun, conform definițiilor stricte ale dreptului internațional, este un imens ONG! E doar observator în incintele multilaterale precum ONU, OSCE sau Consiliul Europei. Și totuși, a avut o contribuție decisivă la umplerea „coșului III” de la Helsinki, în 1975, așa cum personalitatea Papei Ioan Paul al II-lea a contat enorm în dezmembrarea sistemului comunist. Orice mare putere este și o putere spirituală. De fapt, orice națiune bogată a produs mai întâi o mare cultură. De pildă, americanii au cucerit mai multe „teritorii” și „inimi”, exportându-și cultura și stilul de viață altfel decât au făcut-o vreodată pe calea războiului... Sunt convins, în contrapartidă, că URSS nu s-a prăbușit numai din motive economice, ideologice sau militare, ci și pentru că ea a produs un model de societate nerealist, grosolan și lipsit de farmec. Rusia precomunistă a influențat mult mai mult Occidentul prin marea ei cultură decât a făcut-o Stalin, instrumentând propaganda roșie sau cumpărând conștiința faimoșilor „tovarăși de drum”...

— *Despre mandatul de ambasador la Vatican, îmi amintesc că n-a fost unul întreg: ați fost rechemat de Ion Iliescu, imediat ce s-a întors la Cotroceni, în ianuarie 2001. Aceasta, în ciuda faptului că*

ați jucat un rol important în organizarea istoricei vizite a Papei Ioan-Paul al II-lea la București. Ce amintiri ați păstrat de la Vatican? Și prin ce diferă postul de la Vatican de unul dintr-o capitală obișnuită, fie și importantă, precum Parisul sau Berlinul?

— A fost prima misiune diplomatică și eram neobișnuit de tânăr, la 35 de ani, printre distinșii mei colegi, europeni sau nu, care, de regulă, își încheiau acolo propriul parcurs profesional. Se înțelege că Sfântul Scaun, ca entitate apărută abia în 1927 – grație numitelor *Patti lateranensi* între papalitate și statul italian – reprezintă un caz unic: cele patruzeci și patru de hectare care-i revin ca teritoriu nu sunt decât baza terestră a „gubernului central” al Bisericii Catolice. Papa nu e șef de stat, ci „vicarul lui Hristos”, emblema spirituală a unei „teocrații” de anvergură globală. Cunoșteam bine istoria creștinismului apusean când am ajuns la Roma, dar am aflat abia apoi, printr-o nemijlocită interacțiune, „câte divizii are Papa”: sute de mii de preoți, sute de mii de călugări și călugărițe în sute de ordine și congregații, peste patru mii de episcopi, arhiepiscopi, cardinali și chiar patriarhi, o rețea vestită de universități, de pârghii media și de proprietăți imobiliare care includ un patrimoniu artistic realmente inestimabil... Sfântul Scaun este vizitat anual de milioane de pelerini și – minus armata, căci Garda Elvețiană e, firește, simbolică – posedă toate atributele unui stat suveran: bate monedă, emite timbre, are guvern, cu toată constelația prefecturilor apostolice și a dicasteriilor, are o presă oficială, întruchipată mai ales de poliglotul Radio Vaticana și de *L'Osservatore Romano*... Vaticanul ca atare – adică Palatul Apostolic, Bazilica San Pietro, muzeele, Biblioteca, Observatorul Astronomic, Casa Santa

Marta („hotelul cardinalilor”) sau faimoasele grădini – alcătuieste un univers distinct, rațional, perfect funcțional. Tot ceea ce „nu prea merge” în Italia înconjurătoare funcționează „nemțește” în această vastă administrație eclezială, impecabil pusă la punct. Vaticanul este centrul unei rețele de comunicare fără frontiere: Secretariatul de Stat emite anual peste 600.000 de documente în zeci de limbi... Academia Pontificală Ecleziastică – școala unde se pregătesc nunții și pronunții apostolici, *recte* corpul diplomatic pontifical – numără „doar” patru sute de ani: n-am întâlnit, în toată cariera mea, diplomați mai subtili, mai eleganți și mai savanți în abordarea misiunilor primite... Scaunul petrin este cea mai veche instituție europeană și chiar globală. Nu are echivalent. Aici au intrat în fuziune geniul administrativ-juridic al vechii Rome, forța neo-păgână a Renașterii, elanul misionar din perioada marilor descoperiri geografice... S-au prăbușit imperii, dar imperiul spiritual al Sfântului Petru, ca păstrător al „cheilor” Bisericii Universale, a rezistat, parcă pentru a confirma profeția lui Hristos. Tot ce am făcut acolo, vreme de trei ani și jumătate, a fost marcat de acest simț al grandorii, de forța tradiției vii, de amploarea unui mandat evanghelic în care văd coloana vertebrală a civilizației occidentale.

— *Cum v-a privit suveranul pontif pe dumneavoastră, tânăr ambasador dintr-o țară ortodoxă, când la Vatican, de regulă, sunt trimiși diplomați ultra-experimentați, la capăt de carieră? Ce fel de persoană era Ioan-Paul al II-lea?*

— Pe Papa Ioan-Paul al II-lea l-am întâlnit *en tête-à-tête* numai la începutul și finalul misiunii mele. L-am văzut de zeci

de ori în cadrul vizitelor făcute de oficialii români, la slujbele pontificale pe care papa le celebra, la întâlnirea anuală cu ambasadorii și, firește, când l-am însoțit la București. Din cele două conversații private, am rămas cu imaginea unui om spiritualizat, liber și autentic. Un adevărat slav, cu histrionismul, misticismul și umanitatea aferente acestei rase. Dar și un poet, un actor, un rugător, un lider conștient de puterea sa asupra lumii profane. Era interesat de Ortodoxie, a făcut mult pentru apropierea celor două Biserici apostolice, astfel încât Europa „să respire cu ambii plămâni”. Ar fi vrut să meargă la Moscova, dar nu a reușit, din pricina închiderii politice și confesionale a Rusiei postcomuniste; însă, după breșa din România, a fost invitat să facă pelegrinaje ecumenice în alte țări ortodoxe din regiune (Ucraina, Bulgaria, Armenia, Georgia, Grecia). Sunt mândru că, în discursul său de răspuns la discursul meu ocazionat de prezentarea scrisorilor de acreditare, Sfântul Părinte a făcut o referire la formația mea teologică. De fapt, aici a fost cheia succesului acelei misiuni. Aveam dialog teologic, nu doar politic și diplomatic, cu primii colaboratori ai Sfântului Părinte, de la cardinalul secretar de stat, Angelo Sodano, până la „substitutul” Giovanni Battista Re sau ministrul de Externe („secretar pentru relațiile cu Statele”), Monseniorul Jean-Louis Tauran, azi cardinal (cel care a anunțat lumii, din *loggia* Bazilicii San Pietro, recenta alegere a noului Papă Francisc). M-am apropiat și de ministrul Culturii, cardinalul Paul Poupard, fost mare prieten cu Mircea Eliade, sau de bascul Roger Etchegaray, care era super-diplomatul papei, omul său de încredere pentru cele mai delicate misiuni de pace și mediere. Am fost foarte activ: conferințe,

interviuri, evenimente ecumenice de ordin artistic, dialog politic intens, ceea ce a făcut din ambasada noastră pe lângă Sfântul Scaun cea mai vizibilă misiune din estul Europei. După „istorica” sa vizită la București, Papa Ioan-Paul al II-lea însuși a devenit, *coram populo*, cel mai fervent apărător al cauzei românești. E greu să uiți asemenea experiențe. Am spus mereu că vizita lui Ioan-Paul al II-lea la noi, în mai 1999, a fost „binecuvântarea Occidentului” asupra drumului nostru euroatlantic. Poate că nu sunt singurul care înțelege detenta geopolitică ascunsă în acel eveniment...

— *Iubiți Roma. De câte ori vorbiți despre ea, vă strălucesc ochii. Nu sunt prea mulți iubitori de Roma la noi, există o înclinație aproape tradițională pentru Paris, Londra, Berlin. De ce Roma?*

— Nu mă feresc să spun că iubesc Roma așa cum se iubește cu adevărat: irațional, pasional, fără măsură. Am făcut priză imediat, însă abia conviețuirea intelectuală cu Horia Bernea, în cele vreo șase luni cât el a pictat la Accademia di Romania, mi-a lămurit toate argumentele. Știți că am scris, împreună cu Bernea, *Roma caput mundi. Un ghid subiectiv al Cetății eterne* (Humanitas, 2001), în care ne-am strâns dialogurile despre Roma bizantină, romanică și barocă. Am întors subiectul pe toate fețele, de la geniul continuității vitale până la spiritul care palpită în materialitatea fabuloasă a arhitecturii romane. Este orașul perfect: vechi, ordonat, vital, senin, punctat de siluete absolute, de pini negri în soare, de fericirea existenței. Toată istoria e prezentă acolo, ca o lavă încremenită. Sensurile, creația, temeliile... Ori de câte ori revin la Roma, reasc, literalmente. E ciudat să vezi că milionul de

români trăitori în Italia nu a contribuit la mai mult transfer de cultură italiană spre România. Ei s-au asimilat, la fața locului, dar simbioza dintre cele două națiuni – cucerite reciproc, la distanță bimilenară – se lasă așteptată...

— *Cum sunt Lisabona și Parisul, alte două capitale în care ați fost acreditat ca ambasador al României, prin comparație cu Roma?*

— Am avut marele noroc de a servi România în trei capitale ale latinității. Lisabona, despre care de asemenea am scris, a fost o revelație: utopie a latinității atlantice. Perfect romană, cu pavimente de cremene alb-negru, Sé Patriarcal, capodopera romanică, dar și cu nostalgia din *saudade*, vitalitatea masochistă a *fadoului*, soarele orbitor, vegetația transfigurată de specii braziliene, fațadele cripto-maure placate cu *azulejos*. Evident că am descoperit arcele portugalității, de la Camões până la Pessoa și Eduardo Lourenço. Oamenii aspri, închiși și visători, sentimentul post-imperial al decadenței fără oprire, viața mărunță din cartierele populare, neschimbate de veacuri... Portugalia profundă, cu târguri de secol XV și XVI, Porto, cu uriașele butoaie purtătoare ale celui mai englezesc vin licoros... Semănăm cu portughezii – într-o anumită măsură. Însă ei au realizat mai mult în istorie, așa încât cele două discursuri decadente rămân, ca să zic așa, asimetrice.

Cât despre Paris, ce să spun? Este a doua mea patrie. Am trăit acolo ca doctorand și am revenit ca ambasador al țării noastre, însumând peste șapte ani de viață directă, în cel mai îngrozitor de rațional și totuși „nebu” oraș al Europei. Eram atât de impregnat de limba și cultura franceză, încât misiunea mea de-acolo nu mi-a dat nicio secundă senzația depezierii: eram